

כגפן פוריה

עלון להפצת תורה ויהדות

אין לעיין בעלון זה בשעת התפילה

פרשת משפטים

א' אדר א' תשפ"ד

הפטרה: השמים כסאי

שוכבים ב, ה, ב

שבת ראש חודש אדר א' - לא אומרים צדקתך

יציאת השבת ר"ת 18:26

גיליון 852

יציאת השבת:

17:58

ירושלים: 17:59

כניסת השבת:

16:48

ירושלים: 16:44

ואלה המשפטים

הרב עמוס שושן - רב ישובי רכס פוריה

'מלך במשפט יעמיד ארץ' (משלי כט, ד), המשפט הוא היסוד לחברה מתוקנת ולכן חשוב שהשופטים יהיו נקיים מכל פניה אישית. אכן, פרשת משפטים עוסקת במשפטי ישראל וטוהר הדין. דוגמא לצדיקותם של דיני ישראל מובאת על רבי ישמעאל בנו של רבי יוסי בן חלפתא, שהיה דיין במקומו ונזהר אפילו מאבק שוחד (כתובות קה, ב) וכך מסופר עליו:

"רבי ישמעאל ברבי יוסי היה אריסו רגיל להביא לו כל ערב שבת סל של פירות (מפרדסו של רבי ישמעאל), פעם אחד הביא לו בחמישי בשבת, אמר לו: מה נשתנה היום? אמר לו: דין יש לי ואמרת אביא לך הפירות על הדרך. לא קבל ממנו. אמר לו: פסול אני לך לדין. הושיב שני תלמידי חכמים ודנו לו את דינו. כשהיה הולך ובא אמר לעצמו: אילו היה רוצה לטעון היה טוען כך ואילו היה רוצה לטעון היה טוען כך. אמר תיפח רוחן של מקבלי שוחד! ומה אני שלא נטלתי ואילו נטלתי שלי נטלתי - כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה".

על זהירותו זו דרשו עליו (מסות כד, א) את הפסוק (ישעיהו לג, טו): "נוער כפיו מתמוך בשוחד", כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי". ואכן כך הורה הלכה למעשה לחכמים כמובא במסכת אבות (פרק ד, משניות ז-ח): "רבי ישמעאל אומר: החושך עצמו מן הדין, פורק ממנו איבה וגול ושבועת שוא. והגם לבו בהוראה, שוטה רשע וגס רוח. הוא היה אומר: אל תהי דן יחיד, שאין דן יחיד אלא אחד. ואל תאמר קבלו דעתי, שהן רשאין ולא אתה". אכן, נאים הדברים כשהם יוצאים מפי עושיהם. יהי רצון שנוכה לקיום בקשתנו בעת התפילה: "השיבה שופטינו ככראשונה, ויועצינו כבתחלה", במהרה בימינו אמן.

בהוצאת מכון "שערי תורה": פוריה-נוה עובד ד.ג. גליל תחתון 15210

שערי תורה וחסד ע"ר * כולל אברכים * שיעורי תורה * פרסומים תורניים * גמ"ח עזרה לנוקמים *
הדפסה: דפוס כנרת. עריכה: צ. שורין. היה שותף. להעברת תרומות: בנק המזרחי סניף טבריה מספר חשבון: 123459

'אמת ומשפט שלום'

בפרשה זו מובאת לפנינו מערכת מסועפת של חוקים ומשפטים, בעיקר בתחום של בן אדם לחברו. הדין הוא הבסיס לחיים מתוקנים של כל חברה, ללא חוקים הרי שהיתה אנדרלמוסא בעולם והיה מתקיים: "איש את רעהו חיים בלעו".

רְבֵן שְׁמֻעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם,

שְׁנַאָמֹר (זכריה ח): 'אֱמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שִׁשְׁעָרֵיכֶם': אבות א, יח.

רבנו עובדיה מברטנורא

העולם עומד - ישובן של בני אדם מתקיים ואין זה כמו העולם עומד דלעיל: על הדין - לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ועל האמת - שלא ישקרו איש בעמיתו ועל השלום - בין המלכויות ובין אדם לחברו:

מעשה אבות

ימי גזירות ושמד, מובנים דבריו במשנתנו: "על שלושה דברים העולם עומד.

מאמר זה מזכיר לנו היטב את מאמרו של שמעון הצדיק ואכן, רבי יעקב בעל הטורים פותח את טור "חושן משפט" במאמרו זה של רבן שמעון בן גמליאל ועומד על ההבדל בינו לבין מאמרו של שמעון הצדיק. הטור מאמץ את פירושו של רבינו יונה המבדיל בין עומד לבין קיים (ע"פ חלק מהגרסאות יש לגרוס כאן קיים).

הסיבות שבגינן ברא הקב"ה את העולם הן כדברי שמעון הצדיק תורה, עבודה וגמילות חסדים. לעומת זאת רבן שמעון בן גמליאל מונה את יסודות הקיום החברתי של העולם לאחר בריאתו.

הדין - הוא היסוד הראשון שבו מותנה קיום האנושות. אם אין דין, יש אנדרלמוסיה בעולם. וכך היה בדור המבול (בראשית ו, יא): "ותמלא הארץ חמס". לחברה כזו לא היתה אפשרות של קיום, כמפורש בכתוב (שם ו, יג):

"ויאמר אלוקים לנח קץ כל בשר בא לפני, כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ".

וכבר אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קה, א): "לא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל". דור מושחת זה נדון לכליה, ורק מנח שנהג בצדק עתידה להמשך האנושות. ומכאן נבין את דברי רבותינו (שבת י, א: סנהדרין ז, א): "כל דיין שדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ומשרה שכינו ב"שאל", וכן (סוכה מט, ב):

רבן שמעון בן גמליאל אוֹמֵר: על שלושה דברים העולם עומד (נ"א קיים): על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר: אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם - רבן שמעון בן גמליאל שבמשנתנו הוא נכדו של שמעון הנזכר במשנה הקודמת, בנו של רבן גמליאל השני, ואביו של רבי יהודה הנשיא.

רבן שמעון בן גמליאל עמד בראש הסנהדרין לאחר מרד בר כוכבא, בשנות המרד וגזרות השמד הסתתר וכשבטלו הגזירות חזר למלא את מקום אבותיו בנשיאות. הוא קבע את דירתו באושא שבגליל.

כרבן גמליאל אביו, הקפיד על כבוד הנשיאות ועמל בכל כוחו לחזקה, כדי שתוכל לאחד בהנהגתה את האומה בכל פזורה. מוראות תקופת השמד נטבעו במאמריו, וכדבריו (שבת יג, ב): "אף אנו מחבבים את (זכרון) הצרות, אבל מה נעשה, שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקים", (וברשי" - לפי שהן תדירות). וכן אמר (תוספתא סוטה, טו, ה'): "מיום שחרב בית המקדש בדין הוא שלא נאכל בשר ולא נשתה יין, אלא שאין בית דין גוזרין על הציבור, דברים שאין יכולים לעמוד בהם".

גם פתגמיו נגעו בתקופת השמד ובזכרון הנפטרים וכך אמר (ירושלמי שקלים, פ"ב, ה"ה): "אין עושין נפשות (מצבות) לצדיקים, דבריהם הם הם זכרונם". וכן (ספרי דברים ע"ו): "כל מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד, נוהגים אותה בפרהסיא, וכל מצוה שלא מסרו נפשם עליה בשעת השמד עדיין היא מרופה (רופפת) בידם". על רקע הימים בהם פעל רבן שמעון בן גמליאל,

השלום - הוא היסוד השלישי עליו קיים העולם. יש צורך בשלום בין אדם לחברו, בין איש לאשתו ובין מלכות אחת לחברתה. ואמרו בספרי (נשא מב): "גדול השלום שאפילו ישראל עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם כביכול אמר המקום: אין השטן נוגע בהם. שנאמר (הושע ד יז): 'חבור עצבים אפרים הנח לו' אבל משנחלקו מה נאמר בהם? 'חלק לבם עתה יאשמו'."

מכאן שגדול השלום ושנואה המחלוקת. ואכן היו תקופות בהן היו עם ישראל מקיימים את מצוות ה', אך לא היה ביניהם שלום. דוגמא לכך היא תקופת שאול, ולפיכך לדעת המדרש, כשהיו יוצאין למלחמה היו נופלין בקרב. לעומת זאת, בימי אחאב, אף על פי שהיו עובדי עבודה זרה היו יוצאין למלחמה ונוצחין לפי שהיו מאוחדין.

מתוך הספר 'מעשה אבות' מהדורה חדשה מורחבת להשיג בחנויות הספרים

גם נתינת התורה לא היתה אלא מתוך שלמות ואהבה, שכן כתוב: "ויסעו ויחנו" רק במקום אחד כתוב בלשון יחיד "ויחן העם כנגד ההר" ודרשו "כאיש אחד בלב אחד", אז השרה הקב"ה שכינתו עליהם ונתן להם את התורה.

החיבור בין שלושת היסודות הנ"ל, אינו חידוש. הוא כבר מובא בנביא (זכריה ח, טז): "שנאמר: אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם". ודרשו בירושלמי (תענית פ"ד, ה"ב):

"ושלושתן דבר אחד הן: נעשה הדין, נעשה האמת, נעשה שלום."

עשיית דין אמת מביאה שלום בעולם והיא היסוד לקיום חברה מתוקנת.

יהי רצון שיוכנו הקב"ה בדיינים ובשופטים ההולכים בדרך ה' בצדק, באמת ובשלום, וכתפילתנו בכל יום: "השיבה שופטנו כבראשונה".

"כל העושה צדקה ומשפט, כאילו מלאו לעולם כולו חסד". אם העולם נחרב כתוצאה מחסרון דין, הרי שהעושה דין וצדק לאמתו שותף הוא לבניין העולם.

וכך מאז יציאת מצרים, בעוד בני ישראל הולכים במדבר, קודם כניסתם לארץ, דואג משה רבנו בעצת חותנו יתרו להקמת מערכת משפט לעם. ובכניסתם לארץ ציוה ה' (דברים טז, יח): "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך אשר ה' אלוךך נותן לך לשבטך, ושפטו את העם משפט צדק".

האמת - היסוד השני המחוייב להיות בנשמת לדין, שיהא דין אמת, ובנפרד ממנו. רבותינו הראשונים היו פוסלים עצמם מלדון מתוך חשש מה של הטיית הדין והחטאת האמת. וכך מסופר על רבי ישמעאל ברבי יוסי (כתובות קה, ב): פעם הקדים לו אריסו את מתן חלקו כיון שבא לידון, ובקש מרבי ישמעאל

לדון בינו לבין חברו. אמר לו רבי ישמעאל: פסול אני מלדון אותך. אעפ"כ כל זמן המשפט היה מחפש לו זכות. אמר: תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני שלא נטלתי שוחד, ואם נטלתי שלי נטלתי - כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה!

הגדיל רבי חנינא לומר (שבת נה, א): "חותמו של הקב"ה אמת". הא-מ-ת יש לה בסיס רחב וכשנבדוק נמצא כי בא"ב העברי האל"ף היא האות הראשונה, המ"ם היא האות האמצעית, והת"ו היא האות האחרונה. לעומתן אותיות הש-ק-ר סמוכות זו לזו ולפיכך אין להן קיום.

וכבר אמרו (שבת קד, א): "קושטא קאי, שיקרא לא קאי" - האמת קיימת, השקר אינו קיים. נמצא גם שאותיות האמת יש להם בסיס יציב של שתי רגליים ולעומתם אותיות השקר עומדות על בסיס צר אחד. בלשון הקודש גם לצורת האותיות ומיקומן יש משמעות, ונראה בעליל ההבדל שבין האמת לשקר.

הלכות הדיינים

א. בזמן הזה, הדיינים דנים דיני הודאות והלואאות וכתובת אשה, וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם דברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כים. ואדם שחבל בחבירו, דיינים שאינם סמוכים (איש מפי איש מפי משה רבנו), בארץ ישראל, אין גובים נזק, צער ופגם ובושת וכופר, אבל שבת ורפיו גובים.

ב. אין בית דין פחות משלשה, וכל שלשה נקראים בית דין, והם דנים את האדם בעל כרחו, ופחות משלשה אין דיניהם דין, אפילו לא טעו, אלא אם כן קבלום בעלי דינים.

ג. במקום שעל פי חוקי הממשלה צריכים לצרף עם שני דיינים עורך דין מחלל שבת ואינו בקי בהלכה כלל, להרכב בית הדין, אין לדיינים לצרפו להרכב שלשה, ואסור לשבת עמו בדיון.

ד. יש מקומות שעל פי חוקי הממשלה הרכב של בית הדין צריך להיות באופן שיושבים בו שלשה חכמים ושני עורכי דין. והעורכי דין הם חילוניים לגמרי ועמי הארץ, מותר לתלמיד חכם לשבת בבית דין כזה לשפוט בין איש לאשתו, דלגבי דיינים לא אמרין עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

ה. רשאים גדולי העיר להעמיד דיון לדון ולהורות אף שעדיין לא הגיע לארבעים שנה. וכן תלמד חכם שחיבר ספר בהלכה רשאי להוציאו לאור טרם מלאות לו ארבעים שנה.

ו. אסור לדיין לדון מי שהוא אוהבו, אף על פי שאינו שושבינו ולא ריעו אשר כנפשו. ולא למי ששונאו, אף על פי שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו. אלא צריך שיהיו שני בעלי הדין שוים בעיני הדיינים ובלבם. ואם לא היה מכיר את שום אחד מהם ולא את מעשיו, אין לך דין צדיק כמוהו.

ז. בית דין של שלשה צריך שיהיה בכל אחד מהם ז' דברים: חכמה, ענוה, יראה, שנאת ממון, אהבת האמת, אהבת הבריות להם, בעלי שם טוב.

ח. כל המעמיד דיון שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה, ואינו ראוי להיות דיון, אף על פי שכולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה.

ט. צריכים הדיינים לישב באימה וביראה ובכבוד ראש, ואסור לישב ולספר בדברי בטלה בבית הדין, ויראה הדיין כאילו חרב חדה מונחת לו צוארו, וכאילו גיהנם פתוח לו מתחתיו, וידע את מי הוא דן, ולפני מי הוא דין, ומי הוא עתיד להפרע ממנו אם נטה מקו הדין. וכל דין שדן דין אמת לאמתו, אפילו שעה אחת, כאילו תיקן כל העולם כולו, וגורם לשכינה שתשרה בישראל. (ע"פ 'ילקוט יוסף', 'לראש"ל' צ"ה גר"י יוסף).

לעילוי נשמת אמו"ר רבי יצחק שושן זצ"ל - נלב"ע יב' תמוז תשע"ז

למעוניינים להשתתף בהוצאת עלון זה נא לפנות לדוד: 0537788483

עלון זה מוקדש:

לרשאות: ציפורה ויהושע לוי. שרה בת שמחה, ביבה אלימלך. עור בן עישה, תקוה בת עישה, אלנה בת ג'אן. אסנת בת דבבה. מול בת ענלה. אברהם בן רחל. רחמים בן סולמנה. דודאל בן אביגיל. אליה בת סלחיה. ישי ורחל לוי. ונה בת וזרת. עדן בת רחל. מיטל מוריה אדרי. יוסף בן מכלל. דוד ביטון ר"ל. **לסות:** יוסף וישרי' בן דוד ר"ל. **להחיות נעדר:** צה"ל ושבויים ובהם: אורון שאול, הדר גולדין, גיא חבר, רון ארד, יהודה כין, צבי פלדמן. וכל החטופים והשבויים בעזה! **לעילוי נשמות:** הר"ע יוסף. הר"מ אליהו. דרב אברהם עקרקן. רבי מסעוד מלול. רבי יצחק שושן. רבי יעקב שושן. ונה ונה. סופר מעדם. יצחק דרעי. רבי אברהם בן שבא אלעזר. מקסים חיים דרעי. מיר חנום. ישראל אברהם טן. שלמה בן מרים. יצחק ועמרם אטאס. אורן מועלם. אליה מויטו. דוד ורסברג מיר פולק. מרים קדושים. עמוס דמיר. ריי שלמה. סימנצב משה יהודה. יצחק זק בן סליקה. נעים משה. אמנון נסים וסליקה שושן. אליס טוביל. מיריה שמעון. יפה גורי. ונה קלון. סימני בת חנו. ליט שבת משה עמיה. חנה יצחקי. אסתר חדר. אסתר בת ורדא. אליה בת פריחה. תירצה ונרון. אסתר ועבר חנום. דניאל אלמלח. נחום הלוי. דוד טוביל. מיכל עמר. אריה בן שמעון. ציונה בת דוד. יצחק ולאה אסתרונ. אליהו אדרי. עזיה עמוס. רות יעקב. חיה רחל לוי. ונה ויוסף שרעבי. מרים יהודה. שמואל למברגר. נעימה בת מגודה. ליאור רחמים. זק טל. עליה מועלם. עליה בן. שרה אליאל. דוד ופריחה בן. שמעון בן רחל. אברהם אדרי. יוסף אלקובי. מיכאל ועקני. חסיבה ששפוטש. עישה דוד. ברכה סופר. כמיסה דדי. רפי עשור. אחי ופני. ונעין וסדר עשור. כמיסה בן. מרים בת רחל. נאכה בן. אלה שחר. אורטל מבורך. יצחק ושמחה אילוז. אורי יצחק אילוז הי"ד. יצחק בן פנינה ז"ל. ולי"ג הנספים בשואה ובהם: אלכסנדר שנור, שושנה רוזה, רפאל פריצי, וציעליה צילה לבית משפחת ציטרון הי"ד. אברהם ולאה ציטרון ז"ל. **למעוניינים להשתתף בהוצאת עלון זה נא לפנות לדוד:** 0537788483

אין לעילוי בעלון זה בשעת התפילה